

Provpass 1

Högskoleprovet

Svarshäfte nr.

Verbal del a

Provet innehåller 40 uppgifter

Instruktion

Detta provhäfte består av fyra olika delprov. Dessa är ORD (ordförståelse), LÄS (svensk läsförståelse), MEK (meningskomplettering) och ELF (engelsk läsförståelse). Anvisningar och exempeluppgifter finner du i ett separat häfte.

Prov	Antal uppgifter	Uppgiftsnummer	Rekommenderad provtid
ORD	10	1–10	3 minuter
LÄS	10	11–20	22 minuter
MEK	10	21–30	8 minuter
ELF	10	31–40	22 minuter

Alla svar ska föras in i svarshäftet. Det ska ske **inom** provtiden.

Markera tydligt.

Om du inte kan lösa en uppgift, försök då att bedöma vilket svarsförslag som verkar mest rimligt.

Du får inget poängavdrag om du svarar fel.

Du får använda provhäftet som kladdpapper.

På nästa sida börjar provet som innehåller **40 uppgifter** och den totala provtiden är **55 minuter**.

BÖRJA INTE MED PROVET FÖRRÄN PROVLEDAREN SÄGER TILL!

Tillstånd har inhämtats att publicera det upphovsrättsligt skyddade material som ingår i detta prov.

DELPROV ORD – ORDFÖRSTÅELSE

1. hospitaliserad

- A inbillningssjuk
- B gästvänlig
- C läkemedelsberoende
- D väl mottagen
- E sjukhustillvånjd

2. alpinism

- A bergsbestigning
 - B fjällräddning
 - C snöblindhet
 - D höjdrädsla
 - E glaciärbildning
-

3. gestalta

- A fantisera
- B utforma
- C tyda
- D urskilja
- E fullborda

4. amnesti

- A påtryckning
 - B försvar
 - C uppskov
 - D förbud
 - E benådning
-

5. brådstörtat

- A tvärbrant
- B smärtsamt
- C djupgående
- D plötsligt
- E stressigt

6. schabrak

- A grustag
 - B mullrande ljud
 - C nederlag
 - D stort tygstycke
 - E metallbygel
-

7. kymig

- A barnslig
- B olustig
- C enformig
- D oärlig
- E märklig

8. peang

- A klämma
 - B tunn kniv
 - C mätinstrument
 - D liten sax
 - E väggur
-

9. upplåta

- A höja till skyarna
- B belöna
- C ställa till förfogande
- D belysa
- E uttrycka glädje

10. subtilitet

- A finess
- B stolthet
- C upphöjdhet
- D påverkan
- E ersättning

Trakasserier och tvång

Det var när biologiforskaren Josefin Madjidian och hennes kollega Kristina Karlsson Green påbörjade sina doktorandprojekt inom forskning om könskonflikter – det vill säga djurs och växters egenskaper och beteende i konflikter kring parning och uppfödning av ungar – som de började lägga märke till dels att hanar och honor beskrevs med helt olika ord, dels att hanarna genomgående beskrevs som den aktiva parten.

– Jag reagerade på att man använde ord som att hanarna ”manipulerade” eller ”trakasserade” honorna. Beteendena är ju ett resultat av evolutionen och inte något som djur och växter gör medvetet, säger Madjidian.

I sin studie visar de två forskarna hur honors och hanars beteende återges med konsekvent olika ord, som ger olika associationer när det gäller individens roll i konflikten. Medan hanarnas beteende beskrivs i termer som ”ihärdighet”, ”kraft”, ”tvång”, ”trakasserier” och ”manipulation”, skildras honornas agerande som passivt genom ord som ”undvikande”, ”motvillighet” och ”motstånd”.

– Hur vi som forskare förklarar saker säger också något om hur vi fungerar och resonerar som människor, säger Madjidian.

Det blir också, påpekar forskarna i sin artikel, i praktiken omöjligt att utröna om det är honan eller hanen som utför det beteende som utlöser en könskonflikt. Beskrivningarna av att det är hanen som tar första steget och honan som reagerar kan lika gärna vara ett resultat av forskarnas fördomar, resonerar de.

Enligt Madjidian kan forskarnas, troligen omedvetna, tendens att i forskningen utgå från stereotypa föreställningar om manligt och kvinnligt i mänskliga relationer få långtgående konsekvenser, bland annat i form av kunskapsluckor. Genom att konsekvent beskriva hanen som den mer aktiva, aggressiva parten riskerar man att missa att ställa frågor om vilka negativa följder könskonflikterna får för hanarna.

– Man fokuserar hela tiden på honan och på vilket sätt hon drabbas av konflikten, men hur hanarna drabbas är ofta utforskat.

Förutom en ren kunskapsvinst finns ett annat viktigt skäl för biologiforskarna att fundera över sitt språkbruk: Den biologiska forskningen om djur och växter är ett fält vars resultat och beskrivningar inte sällan används av gemene man för att förklara varför det ser ut som det gör i människovärlden. Genom att beskriva relationerna i växt- och djurriket på ett könsstereotypt sätt riskerar man att hamna i ett slags rundgång, resonerar Madjidian.

– Människor resonerar i stil med att ”i biologin har man visat att män och kvinnor ...” och på så sätt förstärks ordens laddning i en mänsklig kontext, för att sedan återigen dyka upp i forskningen. Här har biologiforskarna ett viktigt ansvar.

FRIDA LUNDBERG

Uppgifter

11. Enligt texten ser Madjidian en risk för ”ett slags rundgång”. Vad skulle detta i första hand få för följder?

- A Att samband försvinner.
- B Att felaktigheter består.
- C Att oklarheter framhävs.
- D Att forskningen missförstås.

12. Vad är det som riskerar att inte upptäckas i den biologiska forskning som Madjidian och Karlsson Green kritiserar?

- A Att många konflikter mellan hanar och honor uppstår medvetet.
- B Orsakerna till kunskapsluckorna inom konfliktforskningen.
- C Att könskonflikter i naturen har en mänsklig kontext.
- D Orsakerna till könskonflikterna i djurvärlden.

Litteraturen och biblioteken

Litteraturen har fått dåligt självförtroende. Det är en tanke som allt oftare kommer för mig. Inte minst i den senaste tidens biblioteksdebatter, där jag med jämna mellanrum får höra att jag är en bakåtsträvande ”bokkramare” – och nästan alltid kommer dessa tillmälen inifrån biblioteksvärlden. På den nya tidens folkbibliotek tillåts nämligen inte skönlitteraturen, eller boken över huvud taget, ha något särskilt stort egenvärde – och då blir det som det blir med dess självförtroende.

Det måste vara eländigt för de mest framåtivrande biblioteksideologerna att biblioteken fortfarande heter just *bibliotek* – själva namnet påminner på ett irriterande sätt om den tid då biblioteket fortfarande i första hand var en plats för litteratur.

Bokhandeln är en annan plats där boken inte längre får ta plats. Då menar jag i första hand den fysiska bokhandeln, som består av allt större golvytor och allt glesare bokrader. I den mån det över huvud taget kommer att finnas kvar en fysisk bokhandel i framtiden, så inte är det böcker den i första hand kommer att innehålla. Modernitetsivrare invänder nu och säger att framtiden inte heller kommer att innehålla så värst mycket fysiska böcker. Desto större anledning, säger jag, att spotta upp sig lite och höja litteraturens självförtroende – för säga vad man vill om e-böcker, men särskilt synliga är de inte.

Den elektroniska bokhandeln är stället man får söka sig till när biblioteken och den fysiska bokhandeln sviker.

Men inte heller här är det mer än en ytterst liten del av den befintliga litteraturen som är synlig – resten får man leta sig fram till, och för att kunna leta måste man veta vad det är man letar efter. Det kan vara svårt om man inte är en van läsare.

Det talas gärna – av politiker och biblioteksideo­loger – om hur viktigt det är med läsning. Det är bra för demokratiutvecklingen, det är bra för barns verbala utveckling, det är bra för det fria ordet, det är bra för den personliga utvecklingen – det är helt enkelt bra att läsa av en massa anledningar.

Allt det där stämmer ju. Men alltmer sällan hör jag någon som vågar hävda att skönlitteraturen även har ett rent konstnärligt värde. Att detta värde har betydelse för vår kulturhistoria, att det finns ett självändamål i att följa vilka vägar litteraturen tar i framtiden.

Och alltmer sällan hör jag just konstnärliga grunder föras fram till försvar för skönlitteraturen: att bra litteratur kan få världar att öppna sig inom oss som går långt bortom det instrumentella. Att den kan få oss att förstå saker som går bakom nyhetsrubrikerna. Att litteraturen skriver historia.

Det är dags att återupprätta litteraturens självförtroende. Den skall inte vara en ursäkt för en massa andra saker – den är alldeles för viktig för det.

ANNINA RABE

Uppgifter

13. Litteraturen har dåligt självförtroende, skriver textförfattaren. Hur bör man enligt henne argumentera för att återge litteraturen dess självförtroende?

- A Man bör hävda att litteratur är mer än dess konstnärliga värde.
- B Man bör hävda att litteratur har ett egenvärde.
- C Man bör hävda att den fysiska boken överträffar e-boken.
- D Man bör hävda att litteraturläsning främjar språkutvecklingen.

14. Vilket av följande påståenden stämmer bäst överens med resonemanget i texten?

- A Det är viktigare att man läser än vad man läser.
- B Biblioteken bör arbeta med ett vidare litteraturbegrepp än i dag.
- C E-böcker saknar litterärt värde.
- D Värdet av god litteratur ska inte mätas i nytta.

Neandertalarna

Analys av en 38 000 år gammal benbit har gett den mest kompletta DNA-sekvensen från någon neandertalare någonsin. Den avslöjar att den senaste gemensamma anfadern till oss och neandertalarna levde för hela 660 000 år sedan.

Forskare vid Max-Planck-Institut für evolutionäre Anthropologie i Leipzig lyckades ta fram arvs massa från mitokondrier, de energifabriker i cellen som vi ärver enbart på mödernet. Genom att återskapa varje del av denna drygt 16 000 baspar långa DNA-sekvens 35 gånger kunde forskarna rensa bort olika felaktigheter.

– Det är bara 3 procent av alla sekvenser vi får fram som är neandertalska, resten är exempelvis gamla mikrober som bott i benet under tiden det har legat i jorden, säger genombiologen Richard E. Green, författare till studien som publiceras i tidskriften *Cell*.

Arvs massan inne i mitokondrierna innehåller gener som utgör mall för sammanlagt 13 olika proteiner. En gen som deltar i energitillverkningen, COX2, visar sig ha sett

likadan ut hela vägen från schimpans till neandertalare. Det innebär att de fyra förändringar som finns unikt hos oss har uppkommit under den relativt korta period som förflutit sedan vi skilde oss från neandertalarna. Vad dessa skillnader betyder vet forskarna ännu inte.

Något som blev tydligt när antalet förändringar i arvs massan studerats är att neandertalarna tros ha varit få till antalet. När våra förfäder och neandertalare levde parallellt uppskattas antalet människor ha varit omkring 10 000 i hela världen, medan neandertalarna var betydligt färre.

– Vi vet inte varför de dog ut, men oavsett om människor konkurrerade ut dem eller om det handlade om rena konflikter så var de inte så många från början, säger Richard E. Green.

Detta är ett första steg i analysen av hela neandertalgenomet.

LOTTA FREDHOLM

Uppgifter

15. Vad har forskarna analyserat för att komma fram till det beskrivna resultatet?

- A Mikrober i benrester.
- B Återskapade mitokondrier.
- C Förändringar i DNA.
- D Energitillverkande proteiner.

16. Vad rensade forskarna bort ur undersökningsmaterialet för att få fram resultatet, enligt texten?

- A Arvs massa från främmande organismer.
- B DNA-sekvenser med oklar funktion.
- C Gener med skador av olika slag.
- D Förändrade och felaktiga celler.

Med värden från alla håll

Förskolan har en speciell ställning i samhället genom utbildning och utveckling av mycket unga samhällsmedborgare. Just under dessa tidiga år i barndomen grundläggs identiteter, roller, normer och värderingar som kan bli avgörande för resten av livet. Vad förskolan då bidrar med när det gäller just värdefrågor blir intressant att fråga sig, och förskollärares professionella handlande får i ljuset av detta en central roll.

Förskolan har bland annat till uppgift att förverkliga ett uppdrag som handlar om demokratisk fostran, jämlikhet, jämställdhet, solidaritet samt aktning och respekt för medmänniskor och miljö. I skolans och förskolans läroplaner talas också om individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Vi vill diskutera den utmaning förskolan står inför när det gäller att främja verksamheter som erbjuder möjlighetsrum för alla, som öppnar för perspektivseende och där etiska principer upprätthålls i mellanmänniskliga relationer. Detta är ett kvalificerat arbete som tar tid och som inte enbart kan utföras genom effektiva modeller och metoder.

Under flera år har vi haft förmånen att arbeta tillsammans med verksamma förskollärare i olika projekt som berört värdefrågor, och det har på många sätt varit en lärorik resa. Bland annat har vi arbetat med olika grupperingar i forskningscirkel som fokuserat på jämställdhetsfrågor i förskolan. Det har då visat sig att det konkreta förverkligandet av intentionerna i styrdokumentet (läroplanens värdegrund) inte alltid så enkelt låter sig göras, utan att skulden för den skull kan läggas på någon särskild. Det finns många hinder på vägen. I forskningscirkelns många samtal och möten visade det sig att en rad omständigheter kan bidra till att verksamheten tar andra riktningar än de avsedda och förväntade. Värdegrunden är framskriven med begrepp som dels i sig lämnar utrymme för olika tolkningar, dels behöver ses i relation till andra konkurrerande värden som kommer till uttryck i det vardagliga arbetet. Det finns en risk att begreppen tolkas in i sammanhang som bygger på andra och till och med motsatta värden, där förskolans men också skolans roll främst handlar om sortering, kategorisering och individuell självreglering och där de unga samhällsmedborgarna blir ett medel för andra intressen.

När barnen kommer till förskolan bär de med sig erfarenheter som de fått i sin familj och tillsammans med andra människor. I skolan möter de dels andra barn med deras specifika handlingsmönster, dels pedagoger som har sina personligheter och professionella föreställningar och erfarenheter. I dessa mångfasetterade möten ska dessutom

samhällets intentioner med barns och ungdomars lärande ges form och förverkligas. Det säger sig självt att detta inte är någon enkel uppgift. Dessutom kan, med vår utgångspunkt, värdegrunden i förskolan inte förstås som fri från andra starka krafter, nämligen samhälleliga influenser av skilda slag. Av särskilt intresse är de värden som till exempel media och kommersiella krafter förmedlar till barn och vuxna på en mängd sätt och som lätt sipprar in i den pedagogiska praktiken och måste hanteras där.

Mot denna bakgrund blir det begränsande om vi tror att vi enbart med hjälp av policy kan styra det vardagliga arbetet i förskolan i riktning mot sådana handlingsmönster och förhållningssätt som främjar ideal som jämlikhet, mångfald och demokrati. Det finns anledning att på ett mer djupgående sätt analysera det som utspelas i förskolans och skolans vardagliga praktik. Det är nämligen just där som de värden vi är bärare av tar gestalt och kommer till konkreta uttryck. Vilka kvaliteter blir synliga i det vardagliga samspelet, i verksamhetens innehåll och i det unika mötet med varje barn? Hur kan vi som pedagoger gemensamt utveckla ett omdöme för att kunna ta ansvar för de beslut som måste tas i förskolans och skolans vardag?

Vårt perspektiv på värdefrågorna är att de kommer till uttryck via språket i möten mellan människor. Språket ger vårt tänkande och vårt handlande innebörd och mening. Det medverkar till att forma verkligheten (den sociala världen) men också till att omforma och förändra den, allteftersom vi lägger en något annorlunda mening och andra innebörder i ord och begrepp. Om utgångspunkten är att värdegrunden både skapas och återskapas via språket, så blir det centralt att sätta ljuset på de samtal och samspel som sker i förskolans och skolans vardagliga verksamhet. Det handlar om *hur* samtal och samspel gestaltar sig. Vad är det för värden som utvecklas inom ramen för dessa?

Värdegrunden blir synlig som ord och formuleringar på en abstrakt nivå i läroplanens övergripande mål, men en reflektion över pedagogiskt handlande och personligt ansvarstagande i ett kontextkänsligt samspel behöver också ske. En förskollärare vi mötte i en forskningscirkel ställde sig frågande till begrepp som ”respekt” och ”autonomi”: ”Innebär det att inte bli kränkt och en möjlighet att göra sin röst hörd, eller är det att få gehör för sin fria vilja och sina intressen? Hur står detta i relation till vuxnas ansvar i olika situationer som uppstår?”

I det pedagogiska handlandet utvecklas alltså kunskap men också normer och värden inom ramen för en mångfasetterad väv av relationer. *Ett* belysande exempel på detta

handlar om hur det i förskolans verksamhet skapas olika föreställningar om hur kön kan betraktas. Vilka medvetna eller omedvetna föreställningar och synsätt följer med in i den pedagogiska praktiken och kommuniceras i verksamhetens samtal och möten? Finns det en dold värdegrund här?

Synliggörandet av att pedagoger i vissa situationer utgår från färdiga föreställningar om flickor och pojkar mer än från individen i bemötandet av barnen i leken, vid sagostunden, under lunchen eller i kapprummet på morgonen, kräver både tid och mod. Ett exempel: En liten flicka erbjuder pojkar ”städhjälp” som en väg att få erkännande och tillträde till den nybyggda kovan i skogen. Att få syn på det som kan rymmas inom en sådan vardaglig händelse kräver kunskap om könsmonster, engagemang och systematisk observation.

Hur styr dräkterna i utklädningslådan innehållet och språket i den *fria* leken? Genom dokumentation som vi

genomfört i de olika projekten visade det sig att ett litet urval av kläder leder till att leken blir relativt begränsad. När innehållet i lådan endast består av prinsesskläder, hattar och skor med höga klackar och liknande attribut uppstår det en lek där flickorna i hög grad utför enkla sysslor inom en begränsad sfär, medan pojkarna, som prinsen eller mannen, ger sig ut på äventyr på en mycket större spelplan. Innehållet i det som skapas sluter eller öppnar i olika utsträckning möjlighetsrum som går bortom könsmärkning.

Alla barn i Sverige har i dag laglig rätt att delta i förskolans verksamhet, men frågan återstår kring hur öppet eller slutet möjlighetsrummet är för den enskilda individen. Även om alla barn formellt har beviljats rätten att delta i förskolans verksamhet kan det kvarstå hinder för allas likvärdiga möjlighet till meningsskapandets mångfald.

LENA CARLSSON OCH SUSANNE LINNÉR

Uppgifter

17. Vilken är den centrala motsättning som texten vill belysa?

- A Motsättningen mellan värderingar och lärande.
- B Motsättningen mellan vuxenvärlden och barnen.
- C Motsättningen mellan intentioner och verklighet.
- D Motsättningen mellan individen och gruppen.

18. Vad nämner textförfattarna som ett problem med läroplanens formuleringar?

- A Att de är alltför ambitiösa.
- B Att de är alltför resurskrävande.
- C Att de är föremål för politisk debatt.
- D Att de är öppna för skiftande tolkningar.

19. Vad behövs enligt textförfattarna för att förskolan verkligen ska kunna erbjuda ”möjlighetsrum” för alla?

- A Normer och värden.
- B Analys och reflektion.
- C Policy och modeller.
- D Samtal och samspel.

20. Vad är uppenbarligen textförfattarnas syfte med texten?

- A Att redovisa några av de erfarenheter de själva gjort i såväl forskning som yrkesarbete.
- B Att ifrågasätta några av de grundläggande värdefrågorna såsom de framläggs i läroplanen.
- C Att ge pedagogiskt intresserade läsare en bild av arbetssituationen för förskollärare.
- D Att diskutera de problem och möjligheter förskolan möter när den ska hantera värdefrågorna.

DELPROV MEK – MENINGSKOMPLETTERING

21. Diskbråck i ländryggen kan påverka nervrötterna i ryggen och ge utstrålande smärta i benet, även kallad ____.
- A artros
 - B ischias
 - C skolios
 - D whiplash
22. En historiker vill gärna sätta in olika händelser i en ordningsföljd för att visa hur de förhåller sig till varandra, men det är svårt att upprätta ____ över den förhistoriska tiden eftersom de tidsuppgifter man har att tillgå är mycket ____.
- A en kronologi – vaga
 - B ett schema – föråldrade
 - C en tidsstudie – knappa
 - D en hierarki – diffusa
23. Prästycket uppfattades som ____, och knöts också till en speciell manlighet och till en speciell livsstil. Detta berörde inte endast prästen själv, utan hela prästfamiljen ____ av denna livsstil. Till exempel tjänstgjorde prästen på söndagar och vid de stora helgerna, när den övriga befolkningen uppmanades att följa sabbatsbudet och ____.
- A ett ämbete – vägledades – gå i kyrkan
 - B ett hantverk – påverkades – stanna hemma
 - C en gudagåva – invigdes – helga vilodagen
 - D ett kall – omfattades – avstå från arbete
24. Den gängse bilden av Zorn som ursvensk och fast i det gamla är inte rättvis; hans akvareller byggde inte sällan på fotografier, och han var definitivt en ____ orienterad målare.
- A inhemskt
 - B erkänt
 - C klassiskt
 - D internationellt

25. Rymdsamarbetet fortsatte in på 1960-talet. Hösten 1961 beslutade Sverige att inte gå med i ELDO, medan ESRO-konventionen undertecknades påföljande år. Två år senare trädde den i kraft, och Sverige ____ konventionen. Under samma tid pågick också förhandlingar om var ESRO skulle ____ sina anläggningar.

- A certifierade – omsätta
- B sanktionerade – anrätta
- C ratificerade – förlägga
- D auktoriserade – bebygga

26. Albumet innehåller popmusik i gränslandet mellan ringsignaler och pojkbandspop, med en hållbarhet sämre än en liter mjölk. Man kan nynna varenda refräng efter två genomlyssningar, och man är ____ på dem efter fem.

- A såld
- B utled
- C insnöad
- D ledsam

27. Vandringslederna längs den vildvuxna och sköna Lummeråns ____ ger möjligheter till naturupplevelser i toppklass. Området hyser en unik och varierad samling ____, utan tvekan bland det bästa svensk natur har att erbjuda.

- A urskog – reservat
- B vattendrag – servitut
- C dalgång – biotoper
- D strömfåra – strövtåg

28. Bostads- och kontorshus har traditionellt ____ med takstommar av trä, med takstolar som primärt ____ element. Dessa takstolar, som placeras på ett visst ____ centrum-avstånd (t.ex. 1,20 m), förbinds med längsgående åsar.

- A utrustats – sammanhållande – övergripande
- B förbundits – utvalt – gemensamt
- C utförts – inbyggt – standardiserat
- D försetts – bärande – inbördes

Provpass 4

Högskoleprovet

Svarshäfte nr.

Verbal del b

Provet innehåller 40 uppgifter

Instruktion

Detta provhäfte består av fyra olika delprov. Dessa är ORD (ordförståelse), LÄS (svensk läsförståelse), MEK (meningskomplettering) och ELF (engelsk läsförståelse). Anvisningar och exempeluppgifter finner du i ett separat häfte.

Prov	Antal uppgifter	Uppgiftsnummer	Rekommenderad provtid
ORD	10	1–10	3 minuter
LÄS	10	11–20	22 minuter
MEK	10	21–30	8 minuter
ELF	10	31–40	22 minuter

Alla svar ska föras in i svarshäftet. Det ska ske **inom** provtiden.

Markera tydligt.

Om du inte kan lösa en uppgift, försök då att bedöma vilket svarsförslag som verkar mest rimligt.

Du får inget poängavdrag om du svarar fel.

Du får använda provhäftet som kladdpapper.

På nästa sida börjar provet som innehåller **40 uppgifter** och den totala provtiden är **55 minuter**.

BÖRJA INTE MED PROVET FÖRRÄN PROVLEDAREN SÄGER TILL!

Tillstånd har inhämtats att publicera det upphovsrättsligt skyddade material som ingår i detta prov.

DELPROV ORD – ORDFÖRSTÅELSE

1. frimodig

- A rörlig
- B frågvis
- C hederlig
- D okritisk
- E rättfram

2. drive

- A risktagande
 - B investering
 - C vägval
 - D kampanj
 - E uppgång
-

3. ordinera

- A förmana
- B konstatera
- C föreskriva
- D utskänka
- E fördela

4. målsägande

- A domare
 - B åtalad person
 - C försvarsadvokat
 - D brottsutsatt person
 - E åklagare
-

5. eminent

- A framstående
- B känslösam
- C erfaren
- D utåtriktad
- E enväldig

6. aperitif

- A bakverk
 - B garnering
 - C fördrink
 - D efterrätt
 - E tilltugg
-

7. oförskyllt

- A oförtjänt
- B oförlåtligt
- C osjälviskt
- D oförskämt
- E otacksamt

8. ackumulation

- A tillvänjning
 - B avskiljande
 - C sammanställning
 - D anhopning
 - E uppvärmning
-

9. pryglä

- A strimla
- B hålla fast
- C hetsa
- D markera
- E spöa

10. estrad

- A teaterbyggnad
- B ljusramp
- C upphöjd plattform
- D sceningång
- E dansgolv

Barnatro

”Barnet är civilisationens förvaltare av det förciviliserade.”

Så lyder en karakteristisk formulering i Helena Granströms *Det barnsliga manifestet*. Om den illustrerar det jag gillar med boken – elegansen, idérikenheten, den intellektuella oräddheten – så ger den också en antydning om den romantiska hållning jag ogillar. *Det barnsliga manifestet* är utpräglat essäistisk: texten far hit och dit, tillåter sig att vara motsägelsefull, tänker snarare än presenterar ett färdigt resultat, hämtar stöd för sin sak lite överallt – hos Freud, Gombrowicz, Winnicott, i antropologin med mera. Men denna osystematiska karaktär till trots går det inte att komma ifrån att Granström driver en tes: i det moderna samhället trängs det barnsliga konsekvent undan; vuxenblivandet handlar om att skära av den lekfullhet, kreativitet och omedelbarhet som barndomen rymmer. På så vis är vi alla stympade, ofria, mekaniska, alienerade. Undantaget är barnet och den ”kreativa människan”.

Det lilla problemet med denna stereotypa romantik är att den inte kan förklara varför offentligheten på gott och ont tycks bli alltmer infantiliserad, med lekprogram utan slut, pryd sexfixering, sportfanatism och en ständig jakt på ”ungdomlighet”.

Det stora problemet är att Granströms sätt att resonera är ett bra exempel på den fyrkantighet hon kritiserar: natur ställs mot kultur, lek mot allvar, välbefinnande mot effektivitet, frihet mot disciplinering, kropp mot förnuft. Vad som saknas är ambivalens, dialektik, förståelse för att det ena kan förmedlas av det andra, att vuxenblivande också

innebär frigörelse, att kreativitet är en form av rationalitet, att barndom också är en konstruktion.

När hon talar om ”en galenskap som finns latent i varje människa, en galenskap som är en del av vad det innebär att vara mänsklig” är hon något mer dynamiskt och intressant på spåren, men tyvärr är det ett undantag. Den övergripande bilden är alltför schablonartad, för enkel.

Parallellt med manifestet ger Granström ut kortromanen (genretillhörigheten är diffus) *Infans*. Det ligger förstås nära till hands att läsa den i ljuset av manifestets barnslighetsvurm, men faktum är att böckerna inte är särskilt samstämmiga. Även om *Infans* kretsar kring tre personer – ett par och deras spädbarn – är den klaustrofobiskt jagcentrerad. Mannen är en motpart som aldrig framträder i egen rätt, och barnets närvaro är nästan abstrakt. Kvar står vi med jaget – neurotiskt, självupptaget, alienerat.

Det är en irriterande bok, vilket inte betyder att den är dålig, bara svår att få grepp om. Ett sätt att göra den begriplig är att läsa den som en subjektiv gestaltning av en förlossningsdepression.

I det perspektivet blir den också ett slags genmäle mot manifestet: här finns barnsligheten, galenskapen, kroppsligheten, självupptagenheten – inte i första hand hos spädbarnet utan hos den dysfunktionella föräldern.

Det är inte enkelt, inte vackert, men heller inte schablonartat.

ANDERS JOHANSSON

Uppgifter

11. Hur förhåller sig, enligt recensentens resonemang, böckerna *Infans* och *Det barnsliga manifestet* till varandra?

- A Manifestets tes motsägs av framställningen i *Infans*.
- B *Infans* förenklar manifestets huvudbudskap.
- C Manifestets tes gestaltas konstnärligt i *Infans*.
- D *Infans* saknar manifestets eleganta form.

12. Vilken kritik riktar recensenten mot Helena Granströms resonemang i *Det barnsliga manifestet*?

- A Han menar att Granström gör sig skyldig till samma sak som hon själv invänder mot.
- B Han menar att Granström bekämpar idéer som inte finns i realiteten.
- C Han menar att Granström inte presenterar en egen sammanhållande idé.
- D Han menar att Granström inte ger några konkreta exempel på det hon argumenterar för.

Lågutbildade och läkemedel

Utbildningsnivån spelar stor roll för vilka läkemedel äldre får, visar en ny avhandling från Karolinska Institutet. Lågutbildade får både äldre och fler läkemedel som i samverkan med varandra kan orsaka besvärliga biverkningar.

– Varför det ser ut så här vet vi inte säkert. Men förmodligen handlar det till stor del om hur kommunikationen mellan patienten och läkaren fungerar. En högutbildad person ställer andra krav än en lågutbildad, säger Syed Imran Haider, forskare vid Aging Research Center, Karolinska Institutet, som skrivit avhandlingen.

I hans studie fick 40 procent av dem som var 77 år eller äldre minst fem läkemedel per dag (så kallad polyfarmaci). Studien visade att det var vanligare med polyfarmaci bland lågutbildade (46 procent) än bland högutbildade (36 procent). Bland de preparat som lågutbildade använde i högre utsträckning fanns smärtstillande och antidepressiva läkemedel.

– Låg utbildningsnivå var förknippad med polyfarmaci oberoende av andra faktorer såsom ålder, kön eller att en och samma person kunde ha flera diagnoser, säger Syed Imran Haider.

En jämförelse mellan 1992 och 2002 visar att andelen äldre som får fem eller fler läkemedel per dag har ökat från 18 procent till 42 procent.

Totalt sett ökade antalet läkemedel bland äldre från i medeltal 2,5 till 4,4 läkemedel per person under denna tioårsperiod. Dessutom ökade andelen äldre som får läkemedelskombinationer där risken för interaktioner mellan preparaten är stor.

Lågutbildade får inte bara fler läkemedel utan också i större utsträckning äldre läkemedel, visar en studie som är baserad på över 600 000 svenskar och som ingår i Syed Imran Haider's avhandling. Studien inkluderade 18 nya läkemedel som godkändes åren 2000–2004. Med hjälp av Socialstyrelsens läkemedelsregister kartlades användningen av dessa bland personer i åldern 75–89 år och jämfördes med användningen av de äldre alternativen.

Skillnaden mellan lågutbildade och högutbildade gällde i stort sett samtliga 18 läkemedel.

Barbro Westerholm, riksdagsledamot och professor emerita vid Karolinska Institutet, reagerar starkt på resultaten att utbildning hos äldre spelar roll för läkemedelskonsumtionen.

– Det är läkaren som håller i pennan, och nu behövs ytterligare studier som visar vilka attityder som påverkar läkarnas förskrivning och vad som händer i mötet mellan läkare och patient, säger Barbro Westerholm.

Idag är hon vice ordförande i den europeiska paraplyorganisationen för äldreorganisationer inom EU, The European Older People's Platform.

– Jag känner inte till om det här är ett problem i övriga Europa. I Sverige har vi de bästa förutsättningarna att studera den här frågan ytterligare, inte minst genom våra register vid Socialstyrelsen, säger hon.

PETER ÖRN

Uppgifter

13. Ger texten något entydigt svar på frågan varför lågutbildade äldre förskrivs fler läkemedel än högutbildade äldre, och i så fall vilket?

- A Ja, lågutbildade äldre har ofta sjukdomsbilder med flera diagnoser.
- B Ja, lågutbildade äldre ges oftare äldre och billigare läkemedel.
- C Ja, lågutbildade äldre påverkar läkarna till högre förskrivning.
- D Nej, texten ger inget klart svar på frågan.

14. Vilket av följande efterlyses i texten?

- A Bättre fortbildning för läkare i äldrevården.
- B Skärpta regler för receptförskrivning.
- C Mer forskning om vad som ligger bakom förskrivningsmönstren.
- D Tydligare information om de negativa effekterna av polyfarmaci.

Jordgubbar utan allergier

Det finns ett par tusen proteiner i en jordgubbe, och ett av dem kan ge känsliga personer allergiska besvär i form av klåda i mun och svalg. Allergenet – dvs. det allergiframkallande proteinet – har identifierats av en forskargrupp vid Lunds universitet.

I jakten på den allergifria jordgubben har forskarna gått vidare och undersökt ett antal jordgubbssorter och de betingelser under vilka de odlas. Gruppen har också funnit att vita jordgubbar är praktiskt taget allergifria, och att det bör vara möjligt att utveckla nya, röda sorter utan, eller med bara lite, av det allergiframkallande proteinet.

Rönen presenteras i en ny doktorsavhandling av biokemisten Rikard Alm.

Han har också som ett led i sin forskning utvecklat datorprogram som använts för att systematiskt kartlägga och identifiera proteiner. De har använts för att ringa in allergenet men är generellt användbara också i andra sammanhang.

Allergenet har fått beteckningen Fra a 1 och liknar ett redan känt allergen mot björkpollen. Man vet att björkpollenallergiker ofta också reagerar på vissa bär, frukter och grönsaker.

Slutsatsen är att björkpollenallergiker redan är, eller löper risk att också bli, jordgubbsallergiker. Men de behöver alltså inte vara det.

Det fanns observationer som tydde på att personer som är överkänsliga mot röda jordgubbar kan äta vita jord-

gubbar utan besvär, bl.a. enligt trädgårdsentusiasten Åke Truedsson, som tagit fram de vita bären.

Observationerna har nu bekräftats i en liten klinisk studie utförd vid Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg i samarbete med biokemisterna i Lund.

– Vi har analyserat tre vita jordgubbssorter, och de visade sig alla innehålla mycket låga koncentrationer av allergenet jämfört med de röda sorterna. Vi misstänkte först att allergenet kanske är kopplat till röda färgämnen i jordgubbarna. Men det har visat sig att det inte finns en sådan koppling, säger Rikard Alm.

Det visar sig också att koncentrationen av allergen i röda jordgubbar kan variera lika mycket inom sorten som mellan sorterna.

– Med andra ord spelar odlingsförhållandena en stor roll, men exakt vilka faktorer som påverkar vet vi inte i dag. Det kan vara en uppgift för de odlare som vill ta fram en allergifri röd jordgubbe att undersöka det, konstaterar Rikard Alm.

– Det skulle inte vara så svårt att utveckla ett enkelt test där man med hjälp av antikroppar kan konstatera om det finns allergen i en jordgubbe, tillägger Cecilia Emanuelsson, som handlett doktorandprojektet. Vi har redan sekvenserat allergenet, renat upp det och tagit fram sådana antikroppar. Förädlarna skulle kunna dra nytta av det.

Uppgifter

15. Vad talar enligt texten för att man kan få fram en röd allergifri jordgubbe?

- A Allergin har inget samband med jordgubbens röda färgämne.
- B Allergin kan förhindras genom att antikroppar tillsätts.
- C Allergin kan motverkas genom att aktiva proteiner identifieras.
- D Allergin finns inte i själva bäret utan kommer från odlingsförhållandena.

16. Inom vilket område kan Rikard Alms forskningsresultat framför allt komma att tillämpas, enligt texten?

- A Allergimedicin
- B Odlingsskydd
- C Växtförädling
- D Näringsforskning

Det goda faderskapet

Med Thomas Berglunds avhandling *Det goda faderskapet – i svenskt 1800-tal* har faderskapets historia nedkommit helt rätt i tiden. Under senare decennier har fadern fokuserats allt mer när staten försökt reformera och få honom ”tillbaka” till hemmet för att ägna mer tid åt sina barn. Argumenten varierar, men ofta framhålls att pappaledighet medför både fördjupade relationer mellan fäder och barn och en ökad jämställdhet i hem och samhälle. När visioner om en ”ny” papparoll konstrueras politiskt sker det, enligt Berglund, ofta mot en schablonbild av fäder ”förr” som frånvarande familjeförsörjare.

Initierat visar Berglund att vår kunskap om faderskap i det förflutna mycket vilar på anglosaxisk forskning vars resultat formats av tvåsfärsteorin och en betoning på förändring. Teorin om de två sfärerna har medfört tolkningen att upphöjandet av moderskapet måste ske på bekostnad av faderns inflytande och betydelse för barnen och deras fostran, som ”vore de sammanlänkade som kommunicerande kärn i ett slutet system”. Resultatet har blivit en bild där den fysiskt närvarande och känslolösa familjefadern under tidigmodern tid ersattes av modernitetens frånvarande och oengagerade familjeförsörjare.

Genom en omprövning av tesen om 1800-talet som förändringens århundrade och den sammanlänkande tesen om de två sfärernas inflytande över faderskap och moderskap, undersöker Berglund hur medelklassens män såg på sig själva och på faderskap i Sverige vid tiden för det moderna samhällets framväxt, samt faderskapets relation till manlighetsbegreppet.

Berglunds analys av uppfostringslitteratur mellan 1750 och 1890 resulterar i flera intressanta slutsatser om vad uppfostran och föräldraskap innebar. Utifrån en begreppshistorisk metod analyserar författaren mycket skickligt begrepp som aga, tukt och lydnad, vilket resulterar i en nyanserad och historiserande tolkning av uppfostringslitteraturen och faderskapsidealen under 1800-talet. Berglunds historisering av betydelsebärande begrepp i uppfostringslitteraturen och de normer för det goda faderskapet som framträder övertygar om att den tidigare forskningens bild av 1700- och 1800-talets fostrans- och faderskapsideal som auktoritära, hårdhänta och bestraffande måste omvärderas. Ett mjukt, kärleksfullt och engagerat faderskap var idealet, och en fostran baserad på metoder som det goda exemplet, sedelärande berättelser och tillrättavisningar framför kroppsbestraffning. Kärleken till barnen utgjorde kärnan i faderskapet under hela perioden, och faderskärlekens betydelse minskade inte på bekostnad av moderskapets upphöjande.

Genom att ställa tvåsfärsteorins tolkningsmönster åt sidan visar Berglund att uppfostringslitteraturen inte skilde mellan moderskap och faderskap. I råden riktade den sig till båda föräldrarna som tilldelades lika ansvar utifrån föreställningen om ett överordnat enhetligt föräldraskap som gjorde dem mer lika än olika. Först mot slutet av seklet, med en ökad enfasis på könsskillnader, sker en förskjutning i litteraturen som tydligare utpekar föräldrars uppgifter som skilda åt. Trots det finner Berglund varken här eller i de brev han också undersökt stöd för att faderskapet alieneras och fäder förlorar sin betydelse och status i familjen.

Berglunds analys av uppfostringslitteraturen stödjer inte heller bilden av att statens framflyttade positioner i relation till familjen under 1800-talet framtog föräldrar eller fäder ansvar för barns fostran. Utifrån tanken om familjen som samhällets grundläggande enhet betonades snarare att fostran var ett delat ansvar, i samverkan mellan hem och skola. För svenskt vidkommande visar Berglund att fadersauktoriteten inte minskade förrän en bit in på 1900-talet. Som exempel framhålls att det var först då som statens makt över familjen ökade genom skolan och den gifte mannens juridiska ställning försvagades i relation till hustru och barn.

Även brevmaterialet undergräver stödet för teorin om de två sfärerna när föräldraskapet analyseras. Berglund ger många exempel på hur fäder deltog aktivt i fostransuppgifter, vårdade sjuka barn, deltog i hushållsbestyr, ägnade sig åt spädbarnsskötsel, lekte och kelade med sina barn. Inget i brevmaterialet tyder på att vård och fostran enbart var moderns angelägenhet. Att leva upp till faderskapsidealet och att agera som fader handlade inte heller om att hålla sig till en ”manlig sfär”, utan om ett ständigt överskridande av de sfärer som konstruerades som manliga respektive kvinnliga. Utövandet av ett gott faderskap var en viktig del i att vara en ”manlig” man.

Bilden av faderskap och faders handlande i brevmaterialet är inte oväntat positiv och ljus. Berglund diskuterar ingående breven som källmaterial, och är medveten om att hans bild kan ha en ”tendens till att kunna uppfattas som en sympatiserande framställning och kanske lite av en äreräddningskaraktär av 1800-talets fäder”. I försöket att nyansera bilden diskuteras dock enbart tendenser i källmaterialet, och inte perspektiv och metoder som väglett analysen. Trots influenser från kritisk mansforskning och spridda diskussioner kring klass- och genusrelationer skymms makt- och konfliktperspektivet bakom ett övergripande konsensusperspektiv.

Nästa frågetecken reses inför författarens syn på historiens drivkrafter. Hur förklaras kontinuiteten och förändringen teoretiskt? Sådana resonemang förs förvisso, men mer i anslutning till tidigare forskning än som en sammanhållen redogörelse för teoretiska antaganden – kring exempelvis samhälls- och genusordningens upprätthållande, diskursers återskapande och subjektens möjligheter att förändra dem. En sådan diskussion hade även bidragit till en mer stringent användning och förståelse av teoretiska begrepp som roll, identitet, diskurs och erfarenhet.

Helt visst existerar inga vattentäta skott mellan teori och metod. Ändå anser jag att författaren ger den metodiska dimensionen av källmaterialets läsning och tolkning företräde framför den teoretiska förklaringen. Intrycket blir att källmaterialet ibland får tala för sig självt och ges innebörder av egen kraft. Tolkningarna är väl underbyggda empiriskt men sällan teoretiskt. Kanske hade en

större klarhet kring teoretiska antaganden, och en tydligare återkoppling till dem, skapat större möjligheter för författaren att tillfoga den nyanserade kritik till sitt inifrån- och förståelseperspektiv som jag efterlyste ovan?

Avslutningsvis tror jag att Berglunds avhandling kommer att bli läst av en bredare publik än vanligt. Dels för att den behandlar ett intressant och angeläget ämne, dels för att den är välskriven och pedagogisk i sin framställning. Berglund har brutit ny mark kring ett tämligen utforskat ämne och tillför kunskap om faderskap, föräldraskap, barnuppfostran, familjeliv och genusrelationer under svenskt 1800-tal i stort. Avhandlingen är ett viktigt och välkommet bidrag till vårt vetande, och jag instämmer i författarens förhoppning om att den ska bidra till den politiska diskussionen om faderskap/föräldraskap.

MARIE ERIKSSON

Uppgifter

17. Hur kan man utifrån textens referat av Berglunds avhandling bäst beskriva 1800-talets fadersfigur?

- A Som känslig och flexibel.
- B Som dominerande men tillåtande.
- C Som aktiv och delaktig.
- D Som passiv men insiktsfull.

18. Hur framställs, enligt texten, föräldraskapet i den uppfostringslitteratur som Berglund studerat?

- A Som ett ansvar som främst fadern förväntades ta på sig.
- B Som en uppgift som båda föräldrarna hanterade gemensamt.
- C Som ett område där familjen tidvis fick ta strid mot samhällskrafterna.
- D Som en angelägenhet som skola och stat i slutänden tog över.

19. Hur förhåller sig enligt texten Thomas Berglund i sin forskning till den så kallade tvåfärsteorin?

- A Han vidareutvecklar teorin med nya forskningsresultat.
- B Han visar att teorin saknar genusperspektiv.
- C Han finner att teorin endast har betydelse för fadersrollen.
- D Han ifrågasätter teorins allmänna giltighet.

20. Vad anser recensenten om källmaterialet som Berglund använder i avhandlingen?

- A Materialet är alltför magert för att kunna stödja Berglunds slutsatser.
- B Materialet ger belegg för att även 1800-talets modersroll genomgick en påtaglig förändring.
- C Materialet är intressant, men Berglunds analys av det kunde ha utvecklats teoretiskt.
- D Materialet ger viss inblick i 1800-talets föräldraskap, men det påverkar inte tvåfärsteorins faktiska giltighet.

DELPROV MEK – MENINGSKOMPLETTERING

21. Aktivitetsersättning kan beviljas ungdomar som med anledning av funktionsnedsättning har en förlängd skolgång. Utredningen menar att denna särlösning bör avskaffas, och föreslår istället ____ av det ordinarie studiestödssystemet.
- A avveckling
 - B besparingar
 - C inrättande
 - D anpassningar
22. Denna drottning verkar ha varit en extremt ____ person snarare än en tvåfager modell. Antagligen tillhörde hon den typ av människor som så fort de kliver in i ett rum blir centrum för uppmärksamheten; utåtriktad, talför och med en attraktiv aura som ofta ____ framgångsrika personer.
- A hårdhudad – uppehåller
 - B intelligent – kringgår
 - C karismatisk – omger
 - D förbehållsam – utmärker
23. Här finns cirka 10 000 arter blomväxter varav 80 % är endemiska, cirka 250 fågelarter varav omkring 75 % är endemiska samt 33 unika arter av lemurer. Andra områden med minst samma höga ____ avseende endemism och skyddsvärde är Galapagosöarna och Hawaii.
- A division
 - B komponent
 - C dignitet
 - D expansion
24. Man får en hög tanke om dåtidens ____: handstilstolkningen måste ha legat på en ____ nivå, bland annat hos dem som skulle ta hand om B:s ____.
- A sättare – aktningsvärd – manuskript
 - B gravörer – klandervärd – alster
 - C revisorer – berömvärd – partitur
 - D grafologer – läsvärd – utgåvor

25. Träning spelar roll för skelettets uppbyggnad. Minst en halvtimmes fysisk aktivitet 2–3 gånger i veckan kan ge bättre bentäthet, och för kvinnor som har passerat klimakteriet finns ____ att fysisk träning kan förhindra ____.
- A argument för – inaktivitet
 - B reaktioner på – benskörhet
 - C belägg för – frakturer
 - D resultat på – överansträngning
26. Den avmattning som kunde märkas på bostadsmarknaden redan i våras hängde delvis samman med en mera ____ utlåning från bankerna, men även med högre bolåneräntor och höga energipriser.
- A frikostig
 - B expansiv
 - C okritisk
 - D restriktiv
27. Men veckans dispyt är bara ett förspel till ____, som handlar om mer än en enskild vds öde. Den grundläggande fråga som veckans schism reser är vad staten egentligen ska ha Vattenfall till. Är det ett energiföretag som i likhet med sina konkurrenter bör skötas marknadsmässigt? Eller ska bolaget ____ en bricka i det politiska spelet?
- A den verkliga kontroversen – reduceras till
 - B den huvudsakliga poängen – modifieras som
 - C det viktiga beslutet – avvecklas till
 - D den stora knäckfrågan – exploateras av
28. Floder som rinner över en slätt har en ____ att anta ett ____ lopp i meanderbågar. Skarpa krökar kan ____ till korvsjöar.
- A förmåga – krökt – strömma in
 - B benägenhet – slingrande – snöras av
 - C tendens – förnyat – mynna ut
 - D fördel av – strömt – skäras av

29. Ytterligare ____ som nu diskuteras hett i Sverige är att införa ingångslöner för bland annat ungdomar. Ingångslönen är ofta, men inte alltid, den lägsta lönen som ____ har avtalat om i kollektivavtal.

- A en åtgärd – parterna
- B en påföljd – ledningen
- C ett fenomen – de anställda
- D en paragraf – arbetsförmedlarna

30. Vid betalning vill kunden ofta att fakturan märks med en speciell referens, vanligen den person eller avdelning hos kunden som ska ____ fakturan.

- A attestera
- B inkassera
- C arvodera
- D kreditera

29. Alloy kallas i skandinaviskt ____ språkbruk det pulver som blandas med kvicksilver till amalgam. Numera används andra fyllnadsmaterial inom tandvården.
- A odontologiskt
 - B kardiologiskt
 - C dermatologiskt
 - D toxikologiskt
30. De eventuella ____ som är förenade med denna publikation, såsom uppenbara överdrifter, logiska felslut, rent felaktiga sakuppgifter, äreröriga ____, likheter med i verkligheten levande personer och jag vet inte vad, får alltså helt och hållet tillskrivas denna spillkråka. Jag fritar mig absolut från allt ansvar.
- A avbrott – avvikelser
 - B brister – beskyllningar
 - C antydningar – analyser
 - D bekännelser – bagateller